

poglavljju („Balkanski lešinari 1912-1913“, str. 28-44). Zanimljivo kulturološko uopštavanje i nesumnjiva antislovenska intonacija sadržana je u karikaturi „Ulazak pobjedničkih slovenskih nosilaca kulture u Tursku“. Pravoslavni velikodostojnik sa kandilom i krstom predvodi šaroliku skupinu naoružanih spodoba koji nose balkanske nošnje i karakteristične trofeje: niske od odsečenih noseva i ušiju i odsečene glave neprijatelja. U to vreme nastao je i likovni model „Crnog Petra“ kao „zgrbljenog, suvonjavog starca, zlog pogleda“ i sa ubilačkim namerama. Insistira se na njegovoj nečistoći, oko čega se obrazuje čitav niz asocijacija i dosetki. Sve češće mu se pridružuje crnogorski suveren, označavan kao „Smrdljivac“, sa izgledom „malog, debelog, odrpanog kradljivca stoke“.

Negativna slika Srbije i Crne Gore, odnosno vladara koji su ih personifikovali, dovedena je do ekstrema tokom Svetskog rata, kada su Nemci i Srbi bili frontalno sukobljeni. O narastanju i pojavnim oblicima te hiperbole autor govori u poslednja dva poglavlja monografije („Deo ratne propagande“, str. 46-50 i „Balkanski razbojnik na delu“, str. 51-78). Slučaj bugarskog vladara Ferdinanda, koji se od omalovažene figure sa velikim nosom, tokom balkanskih ratova preobrazio u uzvišenu sliku viteza i apostola, 1915. godine, pokazuje da su čak i balkanske prikaze mogle u povoljnim političkim konstelacijama postati afirmativne.

Aleksandar R. MILETIĆ

М. Исић, М. Јовановић, Погинули у рајшовима Србије у 19. веку, Шабачко-ваљевска ејархија, Ваљево, 2003, стр. 138

Knjigu Momčila Isića i Miroljuba Jovanovića, posvećena 200-godišnjici Prvog srpskog ustanka i mnogim žrtvama koje su dale živote „za slobodnu i nezavisnu Srbiju... iako su mnoge od njih ostale tamo gde su i pale, bez ikakvog znaka i belega“, objavilo je izdavačko preduzeće „Kolubara“ iz Valjeva. Iz Predgovora toga rada saznajemo da se ideja za čuvanje od zaborava imena ljudi koji su poginuli u ratovima za oslobođenje Srbije u XIX veku javila u vreme priprema za obeležavanje jednog veka od Prvog srpskog ustanka. Tada je Središnji

odbor za proslavu stogodišnjice ustanka predložio Ministarstvu prosvete i crkvenih poslova da se u svim crkvama uzidaju ploče na kojima bi se urezala imena svih građana koji su poginuli u tim ratovima. Ministarstvo je podržalo ideju, ali se ona ostvarivala „dosta sporo, zbog nesnalaženja samih sveštenika ili usled njihove neodgovarajuće saradnje sa lokalnim organima svetovne vlasti“. Sačinjeni spiskovi poginulih bili su nekompletni, posebno kada je reč o poginulima u ustancima na početku veka, „jer su njihova imena već bila zaboravljena, a

savremenika događaja skoro da i nije bilo". Osim toga, trećina sveštenika Valjevske-šabačke eparhije nije uradila te spiskove. I urađeni spiskovi nisu jednoobrazno sastavljeni, u nekima su, uz poginule, dati i ratovi u kojima su stradali, u nekima uz imena stoje i godina i mesto pogibije, godine starosti i zanimanje, a u nekim spiskovima postoje samo imena poginulih. Zaključak autora je da se pouzdaniji podaci o poginulima mogu prikupiti samo za srpsko-turske ratove (1876-1878) i srpsko-bugarski rat 1885. godine. Prema tim spiskovima, u ratovima tokom devetnaestog veka poginulo je ukupno 1.201 lice iz 221 sela. U prvom srpskom ustanku poginulo je 113, u drugom 23, u ratovima 1876/1878. godine 809, u srpsko-bugarskom ratu 103, a za 153 lica nije moguće utvrditi u kom su ratu poginula. (str. 5-6, 11)

Uvodni deo knjige (7-11. str.) posvećen je pregledu ratnih operacija u kojima su tokom srpsko-turskih ratova (1876/1878) učestvovali Azbukovčani, Valjevci, Kolubarci, Lozničani, Mačvani, Podgorci, Posavci, Pocerci, Rađevci, Tamnavci i Šapčani. Autori najpre govore o ratovima 5.000 boraca Valjevskog kraja koji su bili u sastavu Moravske vojske i pod komandom majora Nikole Petrovića, a kasnije potpukovnika Koste Protića u prvom srpsko-turskom ratu. Tako se daju podaci o okršajima koje je ta vojska imala sa Turcima u četvrtom pohodu srpske vojske na Belu Palanku, u boju na Velikom Izvoru, na Prugovcu, na Tešici („Krevetski boj”). Zatim se daju podaci o učešću Šapčana i Podrinaca u tim ratovima i to u sastavu Drinske vojske pod komandom generala Ranka Alim-

pića. Pripadnici te vojske ginuli su u sukobima sa Turcima pod Bijeljinom 3. jula 1876, kod Meaša, na Staraci 21. jula 1876. godine.

Tabelarni prikaz poginulih u Valjevskom i Podrinskom okrugu autori su dali na stranama 12-16. Prostor od 17. do 127. strane knjige ispunjen je spiskovima poginulih u XIX veku. Taj pregled sadrži osam velikih celina (Protstvo valjevsko, Kolubarsko namesništvo, Posavsko namesništvo, Tamnavsko namesništvo, Azbukovačko namesništvo, Mačvansko namesništvo, Lozničko namesništvo i Protstvo podrinsko). U okviru tih celina imena poginulih data su prema parohijama, crkvenim opštinama, opštinama, selima, očigledno onako kako su spiskovi i nastajali. Deo tih spiskova sadrži i ime sveštenika koji ih je sastavio, te datum i mesto sastavljanja. Tamo gde je to bilo potrebno, autori su, koristeći se literaturom, obogatili spiskove svojim napomenama. Iz spiskova, pored imena poginulih, može se videti i mesto iz koga potiču, rat u kome su poginuli (ponekad i mesto na kome su poginuli), godine života, zanimanje. U Dodatku knjige nalazi se popis poginulih na Čokešini, 16. aprila 1804. godine, dat onako kako ga je 21. aprila iste godine sastavio Vasilije Popović, sveštenik manastira Čokešine. (str. 131-133) Iz popisa izvora i literature koji se nalaze na kraju knjige (str. 135-136) vidi se da su autori svoje istraživanje zasnivali na fondovima Arhiva Srbije (Ministarstvo prosvete) i Istorijskog arhiva Valjeva (matične knjige umrlih Valjevske crkve). Spisak literature donosi 19 naslova, a priroda teme je takva da su autori bili uglavnom upućeni na radove iz XIX ili

prve polovine XX veka. Od poznatijih autora vredi navesti dela Mihaila Gavrilovića, Milana Đ. Milićevića, Prote Mateje Nenadovića i Vladimira Stojančevića.

Činjenica da ta knjiga donosi spiskove poginulih po opštinama, selima, parohijama i namesništvima daje tom radu ne samo obeležje literature, već i vrednog izvora, koji je samo na prvi pogled lokalni. Knjiga je u pravom smislu obogaćena fotografijama i ilustracijama. Na njenim koricama nalazi se fotografija spomenika u Čokešini poginulim ustanicima, a na unutrašnjim stranama korica nalazi se karta Valjevsko-šabačke eparhije. Na stranicama tog rada nalaze se fotografije brojnih spomenika (na primer, spomenici u Jabučju, spomenik knezu

Aleksi Nenadoviću u Brankovini, knezu Iliji Birčaninu u Čelijama, Kosanu Paviću u Brankovini), te veći broj fotografija originalnih spiskova poginulih. Nema sumnje da je rad M. Isića i M. Jovanovića vredan svake hvale ne samo kao historiografski poduhvat i istraživanje teme koje se istoričari uglavnom ne prihvataju već i kao ispunjavanje moralne obaveze prema brojnim precima čije se žrtve i imena danas uglavnom ne sećaju ni njihove porodice, a kamoli kolektivno pamćenje i historiografija pretežno okrenuta drugim oblastima i pitanjima nacionalne prošlosti.

Mr Slobodan SELINIĆ

Jelena Popov: *Drama na vojvođanskom selu (1945-1952)*,
Novi Sad, 2002, str. 572

Osnovni sadržaj knjige dr Jelene Popov predstavlja život ljudi u vojvođanskim selima u prvim godinama posle Drugog svetskog rata. Dramu koja je zadesila te ljude tokom 1945-1952. J. Popov vezuje za revolucionarne društvene promene koje su sprovedene u Jugoslaviji pošto je Komunistička partija Jugoslavije osvojila vlast. Problematika se obrađuje monografski, analitičkim istraživanjima događanja među seoskim stanovništvom u Autonomnoj Pokrajini Vojvodini, koja je po Ustavu Federativne Narodne Republike Jugoslavije bila u okvirima federalne republike Srbije. Knjiga je pre svega namenjena naučnoj

javnosti i zato podrazumeva da su čitao-cima poznata osnovna istorijska događanja oko političkih i društvenih promena u Jugoslaviji. Zato se u knjizi polazi od agrarne politike KPJ u zemlji, koja je nametnuta revolucionarnim osvajanjem vlasti. Smatra se da se ta politika naročito odrazila u Vojvodini, kao najrazvijenijem poljoprivrednom području Jugoslavije.

Strukturalne promene u vojvođanskim selima prate se od pokrajine, okru-ga, srezova, do pojedinačnih seoskih naselja, naročito kada je dolazilo do dra-stičnih pritisaka, represalija, pa i zlostavljanja stanovništva u sprovođenju otkupa